

# Rent seeking

Wie zijn betoog doorspekt met Engels zal wel geen Nederlands kennen, denk ik altijd. Ik weet niet hoe ik *rent seeking* moet vertalen. Met 'oneigenlijk gebruik'? Dat is zo zwaarmoedig; het doet geen recht aan de geur van *bounty hunting* en Wild West die de Amerikanen er aan geven. En dit stukje gaat nu juist over oneigenlijk gebruik als het Wilde Westen van de rechtsstaat. In westerns dragen de *nice guys* die de sheriff helpen traditiegetrouw de Witte Hoed van de *political correctness*. Maar als die dragers naïef zijn, en geen oog hebben voor wat hen bedreigt, dan roep ik 'achter je!'

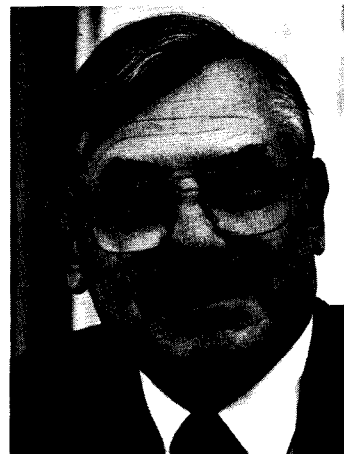
De nachtwerkerstaat kent geen oneigenlijk gebruik, want aanspraken op puur collectieve goederen (defensie, waterstaat en niet-interventionistisch algemeen bestuur) zijn niet-rivaliserend: het gebruik van de één gaat niet ten koste van dat van de ander. Een rechtsstaat moet daarbij machten scheiden in een trias politica, waarin het parlement de uitvoerende macht in bedwang houdt en de rechterlijke macht de burgers beschermt tegen het machtsmonopolie van de staat. Een mooi evenwichtsmodel. Jammer dat het allemaal anders wordt wanneer de staat, als verzorgingsstaat, ook individueel toeëigenbare, quasi-collectieve goederen gaat aanbieden. Want aanspraken op gezondheidszorg, onderwijs of inkomensoverdrachten rivaliseren wél. Als dat te dol wordt verdwijnt de pil uit het Ziekenfondspakket, wordt de studiefinanciering uitgekleed en valt de WAO in een gat.

Rivaliserende aanspraken doen een toewijzingsprobleem ontstaan. Het marktmodel lost dat op met een Walrasiaanse veilingmeester, die zorgt dat het afmijnen ordelijk toegaat. Veilingen verzoenen een schat van informatie over kostenpatronen en individuele voorkeuren zonder strategisch gedrag, want met de klok valt niet te dollen. Zeker, niet alle markten werken zo perfect, maar ze hebben wel allemaal gemeen dat ze oneigenlijk gebruik uitsluiten, door een tegenprestatie te vragen die vraag en aanbod naar evenwicht brengt. Die rechtstreekse tegenprestatie ontbreekt wanneer individueel toeëigenbare quasi-collectieve goederen uit de algemene middelen worden betaald, of met premies over grote groepen worden omgeslagen. Want dat is eten op rekening van de baas ('kom, we nemen nog een toetje'). And there is no such thing as a free lunch!

Het is allemaal zo mooi begonnen. Omdat mooie dingen – onderwijs, gezondheidszorg, bestaanszekerheid – los van individuele koopkrachtverschillen voor iedereen toegankelijk moesten zijn, hebben we die rivaliserende aanspraken voor rekening van de gemeenschap genomen. Maar hoe bepaal je dan de doelgroep van *deserving people*? Hoe voorkom je dat burgers die je rekenen hebt geleerd in drommen op 'gratis' toegankelijke voorzieningen afkomen om daar 'oneigenlijk' gebruik van te maken? Door de toegang te reguleren, is het traditionele antwoord van de Witte Hoeden. Die film hebben we nu wel gezien.

Steeds weer blijkt dat al dat moois niet handhaafbaar is, als je geen tegenprestatie vraagt. Ook de rechtsstaat kent zijn samenstellingsfout: de rechten van het individu (micro) blijken niet handhaafbaar, als het totaal van de aanspraken (macro) te groot wordt. Evenwicht laat zich dan ook niet forceren in regulering. Evenwicht moet je aftasten en bezegelen in transacties met wederkerig voordeel. Alleen transacties kunnen de informatie genereren om de horizontale gelijkheidsvraag – krijgen gelijke monniken wel gelijke kappen? – te verzoenen met de verticale gelijkheidsvraag – hoe verschillend zijn die monniken eigenlijk? Mensen zijn niet gelijk, niet in hun kennen en kunnen, niet in hun voorkeuren, en niet in wat ze er voor over hebben om die voorkeuren ten uitvoer te leggen. Om inkomenspolitieke redenen kunnen we natuurlijk afzien van een prijs als tegenprestatie, en een recht geven. Maar dan zal daar een plicht in reële termen tegenover moeten staan, die individualiserend op de genoemde verschillen is afgestemd, om klaplopen – oneigenlijk gebruik – uit te sluiten. In die zin blijft transactie altijd een voorwaarde voor evenwicht.

Zo wordt de studiebeurs een tempobeurs, en staat de sociale zekerheid inmiddels stijf van het maatwerk. 'Maatwerk' klinkt beter dan 'volumebeleid', dat op zijn beurt weer beter klinkt dan het teengaan van oneigenlijk gebruik bij de toedeling van rechten. Want als je gewoon zegt dat je een tegenprestatie vraagt, komen de juristen uit hun hollen: een recht moet toch afdwingbaar zijn? Jawel, maar niet zonder een evenwichtscheppende verplichting. Want de rechten waar we het hier over hebben treden in de plaats van de civielrechtelijke eigendoms- en gebruiksrechten (*property rights*) uit de marktordening, die we alleen verwerven als daar een contra-prestatie tegenoverstaat. Het opmerkelijke is dat we in het onderwijs en de gezondheidszorg de transactie met de dienstverlener al stilzwijgend accepteren: we leggen ons meestal neer bij het cijfer dat we krijgen, en doen wat de dokter zegt. Kennelijk geeft de vrijheid om zelf onze opleider of onze dokter te kiezen al voldoende *countervailing power* om van een evenwichtige situatie te kunnen spreken. Als we dat arrangement nu ook eens toepasten in de sociale zekerheid, door voorzieningen uit te voeren in parallelle privatisering, met de overheid als prijs/kwaliteitsleider, en de private sector als tegenspeler op een *level playing field*? Concurrentie is het klassieke middel tegen *rent seeking* en inefficiency. Dat biedt weer ruimte aan de publieke sector. Misschien wel zoveel ruimte dat we een volgende generatie weer kunnen leren columns te schrijven in ongebroken Nederlands.



D.J. Wolfson